

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282 : 82.03 : 243 Kristijanović
Primljeno 2020-05-13
Prihvaćeno za tisak 2020-09-11

PARATEKST U SVETOPISAMSKIM PRIJEVODIMA IGNACA KRISTIJANOVIĆA

Barbara Štebih Golub, Zagreb

Sažetak

Temom ovoga rada jesu bilješke kojima je Ignac Kristijanović popratio svoje prijevode biblijskih tekstova objavljene u kalendaru Danica zagrebečka. Te veoma brojne bilješke, koje Kristijanovićevu prijevodu daju novu dimenziju i vrijednost, zanimljive su i iščitljive na mnogo načina: njima se propituju granice teksta, one sadrže stilizacije različitih tipova tekstova i žanrova. U ovome će ih se radu analizirati u sklopu – nužno modificirane – Genetteove teorije o paratekstu pri čemu ćemo se prvenstveno usredotočiti na sljedeća pitanja: tko je adresat tih bilježaka, zašto ih Kristijanović uopće piše (društveno-povijesni i kulturni kontekst) te koja je njihova funkcija.

Ključne riječi: Ignac Kristijanović; kajkavski književni jezik; Biblija; bilješke, paratekst

1. Uvod – teorijska polazišta i modifikacije modela

Godine 1997. svojom prijelomnom studijom G. Genette u znanost uvodi neologizam *paratekst*, naziv kojim označuje svekolike i raznolike elemente koji ne pripadaju tekstu, ali ga okružuju, nadopunjuju, kontekstualiziraju te utječu na njegovu recepciju. Autor paratekst razumijeva kao “nedefiniranu zonu” između glavnoga teksta i konteksta (Genette 1997: 2), tekstove smještene na rubnim dijelovima izdanja, tekstove na pragu (*threshold*). Paratekst obaseže mnogostruke oblike i pojavnosti, heterogene skupine praksa, diskursa različitih vrsta koji se ovisno o književnom razdoblju, kulturi, žanru, autoru, djelu i ediciji stalno mijenjaju (Genette 1997: 2–3). Međutim, u svim svojim oblicima paratekst jest fundamentalno heteronoman, pomoćni diskurs posvećen služenju nečemu drugome osim samome sebi što konstituira njegov *raison d'être* (Genette 1997: 12).

Genette se detaljno posvećuje sljedećim vrstama parateksta: nakladnikovim peritekstovima, imenu autora, naslovima, ”please-insert”, posvetama i inskrip-ci-

jama, epigrafima, predgovorima, naslovima poglavlja, bilješkama, javnom i privatnom epitekstu.

Kao što je razvidno iz naslova, u okviru ovoga rada bavit ćemo se *bilješka*-*ma* koje Genette (1997: 319) definira kao iskaze varijabilne duljine (dovoljna je jedna riječ), povezane s manje ili više određenim segmentom teksta, postavljene nasuprot tekstu ili pričvršćene za njega. Kao vrste bilježaka kroz povijest autor spominje glose, margine i na kraju *fusnote*. Svima im je zajednička lociranost na marginama, između redaka, na kraju poglavlja ili knjige (Genette 1997: 320).

Kako su predmet našega istraživanja bilješke uz prijevode biblijskih tekstova koje je načinio Ignac Kristijanović, nužna su bila odstupanja i modifikacije Genetteova modela. Naime, Genette (1997: 405) pogovorno objašnjava da je iz svoje studije izostavio neke prakse čija je paratekstna relevantnost neosporna, no bavljenje svakom od njih pojedinačno nadišlo bi okvire bavljenja temom kao cjelinom.¹ Jedna od tih izostavljenih praksa jesu i prijevodi.

U slučaju prijevodnih tekstova Genetteov bi model valjalo proširiti uvode-
njem – uz autora i nakladnika – još jedne instancije: prevoditelja. Primjerice, prema Genetteu (1997: 9) nešto nije paratekst osim ako autor ili netko od njegovih suradnika za njega ne preuzme odgovornost. Tako službenim paratekstom smatra paratekstni sadržaj koji otvoreno prihvaćaju autor, nakladnik ili obojica (Genette 1997: 109), a neslužbenim ili poluslužbenim paratekstom podrazumijeva autorske epitekstove (npr. intervju), za koje autor odgovornost može uvijek više ili manje poreći (Genette 1997: 10). U raspravi oko pragmatike parateksta, tj. karakteristika komunikacijske situacije u kojoj se određuju primatelj i pošiljatelj parateksta, Genetteu je također glavni kriterij uloga autora i / ili nakladnika, pa autorskim paratekstom naziva onaj kojem je pošiljatelj autor, nakladnikovim onaj kojem je pošiljatelj nakladnik, a alografskim onaj koji je (autor ili nakladnik) povjerio nekome trećem, ali ga i autor i nakladnik prihvaćaju. U slučaju prijevoda lako je zamislivo postojanje prevoditeljeva službenog parateksta (npr. prevoditeljev predgovor s kojim je suglasan nakladnik, ali ne nužno i autor), kao i prevoditeljskog epiteksta (intervju u kojem prevoditelj govori o prijevodu). Nadalje, uloga autora u prihvaćanju parateksta (u našem konkretnom slučaju bilježaka) postaje upitna. Autor ne mora poznavati ni prijevod ni prevoditelja, prijevod može biti načinjen nakon autorove smrti. U samome se tekstu mogu razlikovati dvije bitno različite vrste bilježaka: autorove bilješke (autorov paratekst) koji je prevoditelj samo pre-
veo ili prevoditeljeve bilješke (npr. objašnjenje pojedinih prijevodnih rješenja), što pak implicira da autor ne mora biti ni svjestan postojanja druge vrste bilježaka u

---

¹ „I have likewise left out three practices whose paratextual relevance seems to me undeniable, but investigating each one individually might demand as much work as was required here in treating this subject as a whole.“ (Genette 1997: 405)

prevedenom tekstu. U našem konkretnom slučaju problematična je i instanca samoga autora. Tko je naime autorom *Biblije*, odnosno njezinih pojedinih dijelova? S druge pak strane uloga nakladnika i prevoditelja kao nove varijable u Genetteovu modelu postaje iznimno bitna.

Međutim, sam Genette pojmu parateksta priznaje određenu fluidnost, promjenljivost, prilagodljivost: "The situation, I must make clear, is not at all paradoxical, and still less is it perplexing: if the paratext is an often indefinite fringe between text and off-text, the note – which, depending on type, belongs to one or to the other or lies between the two – perfectly illustrates this indefiniteness and this slipperiness. But above all, we must not forget that the very notion of paratext, like many other notions, has more to do with a decision about method than with a truly established fact." "The paratext" properly speaking, does not *exist*; rather, one chooses to *account in these terms* for a certain number of practices or effects, for reasons of method and effectiveness or, if you will, of profitability. The question is therefore not whether the note does or does not "belong" to the paratext but really whether considering it in such a light is or is not useful and relevant." (1997: 343). Stoga smo mišljenja da je uz manja odstupanja od modela opisanoga u Genetteovoj studiji i bilješke kojima je autor prevoditelj teksta, a prema kojima autor djela ni na koji način nije zauzeo stav (u našem su konkretnom slučaju nastale stoljećima nakon smrti autorâ), moguće smatrati paratekстом.

Budući da i sam Genette (1997: 8) ističe kako je status paratekstnoga elementa definiran obilježjima komunikacijske situacije, tj. prirodom pošiljatelja i primaatelja te ilokucijskom snagom same poruke, tekst i njegov paratekst nužno je promatrati ne samo na razini djela već i u širem kontekstu. Stoga ćemo se u okvirima ovoga rada usredotočiti na sljedeća pitanja:

- a) tko je Ignac Kristijanović, prevoditelj biblijskih tekstova na kajkavski književni jezik i autor bilježaka uz prijevod,
- b) tko su adresati, čitatelji kojima je Kristijanović namijenio svoj prijevod, a time i popratne bilješke,
- c) u kojem društvenom, kulturnom i gospodarskom kontekstu nastaje Kristijanovićev prijevod;
- d) koja je funkcija Kristijanovićevih bilježaka?

2. Ignac Kristijanović – prevoditelj biblijskih tekstova na kajkavski književni jezik

Ignac Kristijanović (Zagreb, 31. VII. 1796. – Zagreb, 16. V. 1884.) bio je svećenik, vjerski pisac, značajan pučki prosvjetitelj, slovníčar i posljednji borac za kajkavski književni jezik i kajkavsku grafiju. Bio je jedna od znamenitih ličnosti

onodobne Banske Hrvatske te je obnašao niz značajnih crkvenih dužnosti (kanonik zagrebačkoga kaptola, kanonik lektor, čazmanski arhidakon, naslovni biskup omiški) kao i svjetovnih dužnosti (vrhovni školski nadzornik, cenzor, dekan, predsjednik Ženidbenoga suda). Njegov bogati opus obaseže desetak nabožnih djela, prijevode dijelova *Svetoga pisma*, književnokajkavski prijevod Ezopovih basna, gramatikografski rad. Tijekom obnašanja svećeničke službe iz prve je ruke upoznao život i potrebe puka. Shvativši da nije dostatan pastoralni rad, nego da je prisutna i potreba da se zaostale seljačke mase prosvjetno, zdravstveno i gospodarski uzdignu, zaključio je "da puku nije dovoljno dati molitvenik, nego jeftinu knjigu poučnoga i zabavnoga sadržaja" (Šojat 1968: 112). U razdoblju od 1834. do 1850. izdavao je najdugovječniji, priložima najbogatiji i najčitaniji kajkavski kalendar *Danicu zagrebečku*, u kojem je objavio i dio svojih svetopisamskih prijevoda.

Od Kristijanovićeve djela svakako valja istaknuti *Blagorečja* (1830.), zbirku nedjeljnih propovijedi na kojima je radio punih 11 godina, a koje je namijenio svećenicima u osamljenim i udaljenim zagorskim župama "koji sami za takav rad nisu imali ni znanja ni snage" (Šojat 1962: 12). Naime, iz nastavka teksta bit će razvidno da iz teksta mnogih bilježaka progovara upravo Kristijanović propovjednik.

Potaknut nakanom da neobrazovanome puku s područja sjeverozapadne Hrvatske pruži Božju riječ na njegovu vlastitom jeziku odlučuje se na izniman prevoditeljski poduhvat: prevođenje *Svetoga pisma*. Prema vlastitim riječima preveo je čitav *Novi zavjet* i veći dio *Staroga zavjeta*:

"Kaj se pako dotikava siromaštva rečih horvatskoga jezika, morebiti ni tak čisto siromažek i neprikladen da se vu njem vre sada za podvučenje i horvatskoga puka ne bi mogel ispisavati potrebne knjige kak to svedoče po meni vre do sad vu horvatskem jeziku ispisane i izopčene knjige, kak takaj celo *Novoga zakona*, velika pako stran *Staroga zakona* *Sveto pismo* vu naš materinski jezik prenešeno i koje ja do sada, zvun nekojeh samo knjig, jedino zbog pomenjkanja stroškov van dati nesem bil moguć." (Kristijanović 1848: 117)

Dakle, nije uspio tiskati cjeloviti prijevod – za to nisu dostajala financijska sredstva – već je dio objavio kao samostalne knjižice, dio u *Danici zagrebečkoj*, a dio je ostao u rukopisu. Svoje je prijevode Kristijanović popratio brojnim, djelomično veoma opširnim bilješkama.

Za razumijevanje i interpretaciju tih Kristijanovićeve bilježaka bitni su sljedeći elementi njegove biografije:

a) pastoralni rad po siromašnim selima sjeverozapadne Hrvatske u kojima se upoznao sa životom puka i njegovom neobrazovanošću

b) njegova prosvjetiteljska nastojanja (od vjerske izobrazbe puka do konkretnih, gospodarskih savjeta u *Danici zagrebečkoj*)

c) propovjedničko iskustvo.

3. Adresati Kristijanovićevid bilježaka

Nakon što smo u kratkim crtama opisali život, djelovanje i prosvjetiteljske ideje Ignaca Kristijanovića, okrenut ćemo se adresatima, tj. ciljnoj publici njegovih prijevoda. Smatramo da je samo na taj način moguće potpuno razumijevanje i interpretacija bilježaka.

Adresata Kristijanovićevid bilježaka – dakle čitatelja njegovih prijevoda najvećim dijelom objavljenih u *Danici zagrebečkoj* – prikupljanjem podataka iz sekundarne literature (povijesne, književnopovijesne, političkopovijesne) smjestit ćemo u kontekst sociopolitičke, kulturne, pa i jezične povijesti, koji ćemo opisati u najkraćim crtama.

Godine 1840. na selu je živjelo ukupno 85 posto stanovništva hrvatskih zemalja (Stančić 1985: 5), a najveći su gradovi, Zagreb i Osijek, jedva prelazili brojku od 12 000 stanovnika. Krajem 19. stoljeća u Civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji čak je 60 posto stanovništva bilo nepismeno (Stančić 2002: 125).

Civilna Hrvatska, tj. sjeverozapadna Hrvatska koja je obasezala zagrebački, križevački i varaždinski komitat, u Kristijanovićevo je doba bila višejezična sredina. Latinski je bio jezik znanosti, Katoličke crkve i politike, a njemački svojevrsna *lingua franca* i jezik visokoga prestiža u javnoj komunikaciji. Njemački je također bio i jezik gradskoga stanovništva, trgovaca i obrtnika. Najširi seljački slojevi koristili su se kajkavskim organskim govorima. Istodobno postoji i kajkavski književni jezik, polifunkcionalni, standardizirani idiom koji na području sjeverozapadne Hrvatske funkciju jezika pismenosti zadržava od sredine 19. stoljeća.² Upravo kajkavskim književnim jezikom – njegovanim i stilski dotjeranim – piše Ignac Kristijanović.

Kristijanović sve svoje tekstove, pa tako i prijevod *Biblije*, piše prvenstveno pred očima imajući upravo *horvatski*, seljački, neobrazovani puk kojem su molitvenik i *Danica zagrebečka* bili jedino štivo. Dakle, pri analizi bilježaka uz Kristijanovićevo prijevoda *Svetoga pisma* na umu valja imati da su one namijenjene neobrazovanom čitateljstvu kojem se želi pomoći kako bi proniknuo Božju riječ, ali mu se objašnjavaju i različiti pojmovi (geografski, etnografski, kulturološki) za koje se pretpostavlja da su mu nepoznati.

---

² O jezičnoj situaciji na području sjeverozapadne Hrvatske Kristijanovićevo vremena v. Novak 2012: 45–71, Novak; Štebih Golub 2012: 127 –134.

4. Korpus

Polazište za odabir korpusa bili su prijevodi biblijskih knjiga što ih je Kristijanović objavio u svojoj *Danici zagrebečkoj*. Prvi bitan kriterij bilo je, dakako, postojanje bilježaka uz prijevod pojedinoga teksta. Naime, iako su bilješke u Kristijanovićevim svetopisamskim tekstovima pravilo, postoje i iznimke. Primjerice u dvama godištim *Danice*, iz 1839. i 1840., nalazimo prijevode *Reči mudrosti Šalomona kralja* i *Reči mudrosti Ježuša, sina Sirakovoga* koji nisu popraćeni bilješkama. Nadalje, u korpus smo uključili starozavjetne i novozavjetne knjige kako bismo usporedbom utvrdili eventualne razlike (primjerice u brojnosti i sadržaju bilježaka). Odabrani tekstovi su transkribirani, pa ih pri citiranju donosimo suvremenim slovopisom i pravopisom.

Analizirani korpus čine:

a) 1845. Knjiga Tobijaša iz Svetoga pisma Staroga zakona na horvatski prenešena po Ignacu Kristijanović kapelskem plebanušu. *Danica zagrebečka*, str. 33–72. (KT)³

b) 1846. Knjiga Judite iz Svetoga pisma Staroga zakona na horvatski prenešena po Ignacu Kristijanović, kapelskem plebanušu. *Danica zagrebečka*, str. 49–96. (KJ)

c) 1847. Tri listi Svetoga Januša apoštola iz Svetoga pisma Novoga zakona na horvatski jezik prenešeni po Ignacu Kristijanović, slavne fare kapelanske plebanušu z pridavkom življenja sveteh apoštolov Januša i Jakopa ter svete mučenice Sabine. *Danica zagrebečka*, str. 49–56. prvo životopis Svetoga Januša, str. 56–86. sam prijevod. (TSJ)

d) 1848. Jonaš prorok. *Danica zagrebečka*, str. 46–55. (JP)

e) 1849. Svetoga Petra apoštola Petri list. *Danica zagrebečka*, str. 48–86. (SPA)

5. Analiza korpusa

5. 1. Lokacija parateksta

Pojmom *lokacija parateksta* označuje se prostor na kojem se paratekst pojavljuje u djelu i / ili u tekstu. Lokacija bilježaka u tekstu može varirati, što ih ujedno bitno razlikuje u odnosu na neke druge paratekstne elemente, npr. naslov. Smatramo da lokacija bilježaka određuje u kojoj se mjeri čitatelju otežava čitanje teksta, tj. koliki angažman od njega iziskuje iščitavanje teksta i praćenje bilježaka. N. Jovanović pišući o paratekstnim elementima rabi sliku grebena i granja koji strše

---

³ U zagradama donosimo pokrate kojima ćemo označivati pojedine biblijske knjige pri citiranju u daljnjem tekstu.

iz rijeke: "Dok tekst teče i nosi čitaoca sa sobom, marginalije čitaoca *zaustavljaju*, skreću mu pažnju na pojedina mjesta." (Jovanović 2003: 30)

Genette (1997: 4) napominje da je čitateljima pušteno na volju žele li čitati pojedine paratekstne elemente, što znači da čitatelj s jedne strane odlučuje o količini truda koju je voljan uložiti u iščitavanje teksta, a s druge da čitatelji, ovisno o strategijama (ne)čitanja bilježaka, percipiraju različite tekstove. U tome je kontekstu čitanje teksta popraćeno bilješkama slično čitanju hiperteksta.

U analiziranim Kristijanovićevevim prijevodima lokacije bilježaka variraju, a ovdje ih opisujemo hijerarhijski prema količini truda koji njihovo iščitavanje iziskuje od čitatelja. Naime, čitanje bilježaka smještenih na istoj stranici na kojoj je i tekst (tj. dio teksta) na koji se odnose, iziskuje znatno manje truda i vremena od iščitavanje bilježaka smještenih nekoliko stranica dalje od dijela na koji se odnose.⁴

a) U *Knjizi Tobijaša i Jonašu proroku* bilješke su podrubne, tj. donose se na dnu stranice na kojoj se nalazi i tekst na koji se odnose.

b) U *Knjizi Judite* bilješke nalazimo podrubno na kraju svakoga pojedinoga dijela te biblijske knjige.

c) U poslanicama *Svetoga Petra apostola Petri lista* bilješke su locirane na kraju svakoga pojedinog dijela svake poslanice (*lista*).

d) U tekstu *Tri listi Svetoga Januša apostola* bilješke su smještene na kraju svake od triju poslanica (*lista*), ne njihovih pojedinih dijelova, naslovljene kao *Paske* (*Pazke*).

5. 2. Funkcija i sadržaj parateksta

Genette ističe da je bitno obilježje parateksta upravo njegova funkcionalnost, a ne pitanje njegove estetike.⁵

Naime, cilj parateksta, pa tako i bilježaka, jest da služe čitatelju, da mu olakšavaju razumijevanje djela. Upravo zato se autori parateksta uvelike prilagođavaju svojoj publici. Imajući na umu sve ovdje već rečeno o autoru bilježaka (v. 2.) i njegovoj ciljnoj publici (v. 3.), razumljiva je brojnost bilježaka u Kristijanovićevevim prijevodima. Naime, on je kao propovjednik i prosvjetitelj brojnim bilješkama svojoj neukoj publici nastojao približiti i protumačiti *Sveto pismo* donošenjem

⁴ Primjerice, u TSJ tekst na koji se odnosi prva bilješka nalazi se na stranici 56., a tekst same bilješke na stranici 65.

⁵ „The most essential of the paratext's properties, as we have observed many times (but, in concluding, I still want to insist on it), is functionality. Whatever aesthetic intention may come into play as well, the main issue for the paratext is not to „look nice“ around the text but rather to ensure for the text a destiny consistent with the author's purpose.“ (Genette 1997: 407)

najrazličitijih podataka.

S obzirom na njihov sadržaj Kristijanovićeve se bilješke mogu podijeliti na sljedeće skupine:

1. Bilješke kojima se upućuje na odgovarajuće mjesto iz *Biblije*, pri čemu je moguće razlikovati više podtipova:

a) Bilješke koje sadrže samo uputnicu na odgovarajuće mjesto u *Svetome pismu*. Primjerice:

Tak da je on tretje leto⁶ novakom vu veri i tuđinam vsu desetinu podeljuval. KT 36

bilješka: V. 5. Moj 14, 28, 29. KT 36

b) Bilješke koje sadržavaju objašnjenje teksta i uputnicu na mjesto u *Bibliji*. Primjerice:

Ar kagoder se blaženomu Jobu jesu posmehavali kralji, ravno tak se jesu njegovu rođaki i znanci zesmehavali iz njegovoga življenja govoreči:... KT 41

bilješka: *Oni tri Jobovi prijatelji koji su bili arapski pastirski knezi.* Job 2, 12. KT 41

c) Uz uputnicu na mjesto u *Bibliji* bilješka sadrži i objašnjenje teksta na koji se upućuje. Primjerice:

Gospone, Bog mojega oca Simeona, koj si njemu dal meč na obranjenje suprot tuđinam koji su vu svojoj nečisti nasladnosti oskrunili divojku i njevine stegno ogolili na sramotu... KJ 74

bilješka: *Ova pripovest nahađa se vu 1. Knjigi Mojžeša delu 34, a redu 26 i sledećeh. Vu tem događaju moraju se dvojica dobro razlučiti: a) zažganost Simeonova i Leviova, vraženo poštenje Božje i svojega puka braniti i b) način kojem se ovo branjenje naprvo vzelo. Ona, najmre, zažganost, je bila pravična, način pako je bil nečlovečen i suprot vsjoj naroda pravici. Onu hvali Juditu i nju želi imati, ovoga pako ona odurjava končemar vu svojem srcu kak Jakop, Simeonov otec, i Levi jesu njega odurili. V. 1. Moj 34, 30, 49, 5–7.* KJ 76

2. Bilješke kojima se upućuje na mjesto u Kristijanovićevu prijevodu. Unutar ove skupine moguće je razlikovati tri podtipa:

a) Bilješkom se upućuje na mjesto u prijevodu. Primjerice.

Ar almuštvo izbavlja od smrti i ovo je koje očišćuje od grehov i čini najti milosrdnost i vekivečno življenje. KT 66

bilješka: *Vidi odzgor 4, 11.* KT 66

b) Bilješkom se upućuje na mjesto u prijevodu i mjesto u *Bibliji*. Primjerice:

I on prime svoje kčere desnu ruku, položi nju vu desnu ruku Tobijaša i reče: Bog

---

⁶ Podebljano ističemo riječi uz koje stoji bilješka.

*Abrahama, Bog Izaka i Bog Jakopa naj bude z vami i on naj vas skupzveže i nad vami naj ispuni svoj **blagoslov**.* KT 56

bilješka: *Vidi gore 6, 22, 1. Moj 1, 28.* KT 56

c) Bilješka sadrži objašnjenje teksta i uputnicu na mjesto u prijevodu. Primjerice:

*Dogodilo se je on isti dan da je Sara, Raguelova kći, vu **Ragesu** medijanskem varašu takaj spočitavanje čula od jedne zmed dekelj njejinoga oca.* KT 43

bilješka: *Ali Ekbatana (prisp. dole 7, 1 z 9, 3) koj je takaj ime Rages imal, anda je bil razlučen od gornjega Ragesa (1, 16, 5, 8) gde je Gabel stanuvao.* KT 43

3. Bilješke kojima se objašnjavaju riječi ili izrazi za koje prevoditelj smatra da su čitatelju iz nekog razloga nepoznate ili nerazumljive. Unutar ovoga tipa također je moguće razlikovati više podtipova.

a) U bilješci se donosi onomastičko i / ili etimološko objašnjenje pojedine riječi. Primjerice:

*a. I angel Gosponov, sveti **Rafael**, je bil poslan da bi obodva zvrščil pokehdob su vu jednom času njihove molitve pred licem Gosponovem bile zvršene.* KT 45

bilješka: *Rafael znamenuje vračtvo božje.*⁷ KT 45

*b. ....i med velikum vnožinum svojega roda bil videl stradati Gabela koj je bil iz njegovoga pokolenja, je njemu na rukopis spomenutu vagu srebra **dal**.* KT 37

bilješka: *Spomenjenu glavnicu. Reč vaga⁸ otud dohađa kajti starinska vremena je bilo zlato i srebro vagano, a ne kovano brojeno.* KT 37

b) U bilješci se riječ koju se ocjenjuje kao manje poznatu čitateljstvu, zamjenjuje onom koju se smatra uobičajenijom, razumljivijom. Primjerice:

*a. **Karali** su pako njega vsi njegvi susedi i rekli: Vre je bilo zaradi toga dugovanja zapovedano da se skončaš i komaj si smrtnomu dopitanju vušel, vre ipak zakapaš mrtve.* KT 39.

bilješka: *I kudili su njega.* KT 39.

*b. On se (sic. sz) je nagražal moje **međe** popaliti, moje mladence z mečom poražati, moju decu za rob, moje divojke vu sužanstvo dati...* KJ 94

bilješka: *Moju domovinu.* KJ 96

c) U bilješci se parafrazira ili nadopunjuje dio teksta koji se ocjenjuje kao slab ili teško razumljiv neobrazovanom čitatelju. Primjerice:

*a. Gde ti je tvoje ufanje za kojega volju jesi daval almuštva i mrtve **pokapal**?* KT 41

bilješka: *Gde je ono zemeljsko naplaćenje kojega se ti za svoja dela jesi nadejal?*

⁷ U izvorniku istaknuto kurzivom.

⁸ U izvorniku istaknuto kurzivom.

KT 41

b. ...i ravno tak zveđajte sada je li je takaj to iz Boga kaj sem ja dokončala včiniti i molete da Bog stalno včini moje **nakanenje**. KJ 73

bilješka: *Da me Bog vu njem objači i nje ispelja. Kak ste goder vi opsvedočeni da to kaj sem rekla, je iz Boga, ravno tak morate biti opsvedočeni da takaj ono kaj sem nakanila včiniti, od njegovoga Duha ishađa i da je opravek njegovoga nadehnenja.* KJ 74

4. Prevoditelj se u bilješkama osvrće na neke osobitosti biblijskoga stila ili uporabu pojedinih riječi specifičnu za biblijski stil. Primjerice:

a. *Arfaksad anda medijanski kralj je vnoge narode svojoj oblasti podložil i on je **zezidal** kruto moćni varaš kojega je on Ekbataniž imenuval.* KJ 51

bilješka: *Zidati vu svetopismenem govorenju znamenjuje višeputi takak vtvrditi (Jož 6, 26). Fra-Ortež je olepotil i vtvrdil od svojega oca Deioceža zezidani varaš Ekbatana.* KJ 52

b. *Ar njihov mogućni ni opal po mladencih niti ga nesu Titanovi **sini** skončali niti se njemu visoki velikani nesu suprotstavili, nego Judit Mezarijeva kči je njega z lepotum svojega lica oslabila.* KJ 94

bilješka: *Titani zoveju se vu navuku od poganinskih bogov sini neba i zemlje koji su kanili nebesa z silum zavjeti i iz njih Jupitera izegnati. Onde njihovo ime stoji mesto Rafaima ali Enakima z kojemi imeni vu Svetem pismu navadno ozivaju se velikani, to je **veliki ljudi**⁹. Vu ostalem opažuje sveti Hieronimuš da ako li Svetoga pisma pisci gde koju reč jesu vzeli iz poganinskoga bogov navuka, tak to nesu hoteli včiniti kak da bi oni takvem človečanskoga razuma zmišljenjam hoteli kakvu važnost dodati, nego da se po tom razumljiveše činiju.* KJ 96

5. U bilješkama se katoličkog vjernika upoznaje s time kako određeno mjesto glasi u Bibliji namijenjenoj pravoslavnim vjernicima. Primjerice:

a. *Zatem pako kad bi Gosponov **svetek** bil i vu hiži Tobijaša dober obed bil pripravljen...* KT 38

bilješka: *Primerom grčkoga trojački svetki.* KT 38

b. *I onu istu noć kada vužgeš jetra **ribe**, bude vrug pregnan.* KT 54

bilješka: *Vu grčkem srce i jetra.* KT 54

c. *I pozove svoju službenicu, izide dole vu svoju **hižu**, položi iz sebe svoju pokornu opravu i sleče svoju vdovičku opravu.* KJ 77

bilješka: *To je: iz gornje vu doljnu hižu gda je ona, primerom grčkoga prenašanja, samo po sobotah i svetkih stanovala.* KJ 79

6. Prevoditelj u bilješkama ispravlja pogreške u izvorniku. Primjerice:

---

⁹ U izvorniku istaknuto kurzivom.

a. *Zakaj med vsemi koji od **istoka** stanuju, ravno ovi nas zametavaju ter nesu nam naproti izišli da bi nas vu miru prijeli?* KJ 60

bilješka: *Namesto od istoka¹⁰ bi moralo stati proti zahodu,¹¹ kak se vu grčkem i asirijanskem čteje. Židovska zemlja je Asiriji proti zahodu ležala.* KJ 62

b. *Včinjeno je pako kad bi ove reči bila čula Judit vdovica koja je bila Merariova kći, sina Idoksovoga, sina Jožefovoga, sina Ozijaševoga, sina Elaiševoga, sina Jamnovoga, sina Gedeonovoga, sina Rafaimovoga, sina Akitebovoga, sina Melkijaševoga, sina Enanovoga, sina Natanijanovoga, sina Salatijelovoga, sina Simeonovoga, sina **Rubenovoga**.* KJ 70

bilješka: *Namesto Rubenovoga bi moralo stajati Jakopovoga ali Izraelovoga, kak stoji vu grčkem i sirijanskem i pri svetem Fulgencijušu. Kajti odz dol 9, 2 Judit ime-nuje otprto svojega velikoga deda Simeona koj je bil sin Jakopov.* KJ 73

7. U bilješkama Kristijanović, pučki prosvjetitelj, donosi niz podataka iz različitih struka:¹²

a) geografski podatci

a. *Tobijaš je bil iz pokolenja i varaša Neftali koj leži vu gornjih stranah Galileje, **nad** Naasonom, **za** putom koj pelja proti sunčanemu zahodu koj iz leve strani ima varaš Žefet.*

bilješke: 1. *Severno od Naasona.*

2. *Zapadno od puta.* (KT 35)

b. *Onda su kralji i poglavari vseh varašev i držav, najmre od mezopotamske Sirije, Sirije Žobal i **Libije** v Cilicije poslali poslenike koji dojdūči k Holofernušu, rekli su:...* KJ 55

bilješka: *Libija leži vu Afriki, morebiti bi moralo Licija stati, koja je blizu Sirije ležala.* KJ 56

b) kulturološki podatci

a. *...on je hranil gladne i golem je daval odeću i mrtve ter **vmorjene** je skrbljivo pokapal.* KT 37

bilješka: *Tela zločincev nezakopana ostaviti je bilo veliko osramočenje ar stanovnik juternih orsagov drži si za največšu nesreću da bi se njegov truplo za hranu zgrabljivoj zveri ostavilo (Jer 8, 2: 22, 19) i zato je pokapanje ovakveh tel osebujno ljubavi iskazanje.* KT 37

b. *I kad bi on bil odišel, povrnūvši se vjavi njemu da jeden zmed izraelskeh sinov leži na cesti zadavljen. I on brzo skoči gore iz svojega **ležišča**, ostavi obed i dojde tešč*

¹⁰ U izvorniku istaknuto kurzivom.

¹¹ U izvorniku istaknuto kurzivom.

¹² Određenja struka kao i znanstvenost podataka koje donosi Kristijanović valja, dakako, iz današnje perspektive promatrati *cum grano salis*.

k mrtvomu telu.

bilješka: Iz mesta gde je ležal, iz naslanjača ali druge kakve za ležanje prikladne stolice. Istočnih stran ljudi više leže nego sede pri stolu. KT 39

*c. Kad bi anda Judit bila videla Holoferneša pod rasprestrtem **zagrinjalom** sedeti koje je bilo z škrlatom i zlatom vtkano, šmaragdom i dragem kamenjem obloženo... KJ 79*

bilješka: To je bil situ spodoben zastor koj je branil pred letećum nesnagum koja vu vrućeh orsagih je zevsema neprilična. KJ 80

c) zoološki podatci

*a. I angel reče njemu: Zgrabi ju za njevine **čeljusti** i potegni ju k sebi! Kaj kad bi on bil vćinil, potegne nju van na suho i ona pričme pred njegovimi nogami trepetati. KT 51*

bilješka: Čeljusti imenuju se na ribji glavi oni koščeni pokrovci z traki k češlju spodobnemi, z kojemi na mesto pljuč sapu vu se potežeju. KT 51

*b. I Gospon je pripravil veliku ribu da Jonaša **požere**. I Jonaš je bil vu ribe trbuhu tri dni i tri noći. JP 50*

bilješka: Kakva je to bila riba, to se ne poveda. Kit, kak nekoji štimaju, ni mogel biti pokedob ova riba ima vužeši požirak, nego da bi mogla človeka prežreti. Bila je riba morski pes (Carcharias) zvana. Ova vu poldnevnom morju najvećša riba koja se takaj žeruh¹³ ljudih zove, zraste do trideset cepelišev dužine i njejin želudac meri prečki pol devet cepelišev dužine, a zbog svoje požrljivosti i jakosti imenuje se morski ris. Njejin požirak je tak širok da more čisto lahko celoga človeka požreti. Primerom razlučnih vuz zubih okolo ležećeh mišic more ona razlučni red svojeh zubov položiti ali zdignuti ali vse na jenkrat vu gibanje postaviti. Ovem načinom je moguće da ona oblečenoga človeka, dapače konja, more poždroknuti prez vsakoga vraženja tak da ipak čisto nevražen i živ iz nje more van iziti, od česa naravoslovci vnoge pelde naprvo stavljaju. Ovak je pred nekulikemi letmi nekoj engleski mornar bil opal vu morje i bil je od ovakve ribe požrt, to videći drugi mornari jesu suproti tu ribu počeli preganjati koju jesu takaj srečno vubili i mornara iz nje živoga i zdravoga van zvlkli, ov isti mornar je potlam samoga sebe i ovu ribu naduvenu po engleski zemlji za peneze kazal. Bila riba kavgoder, tak se vendar to, kak sveti Hijeronimuš opažuje, jedino čudnovitomu božanskomu pripomaganju mora pripisati da je Jonaš tuliko časa vu trbuhu ribe ostal pri življenju, da ni pogubil nazočnost duha i da je vu njoj Bogu hvalu daval. Medtemtoga ovo čudo ima cilj Bogu dostojni ar ovo je pelduvalo ne samo buduće Ježušu Krištušu od mrtveh iz pokopališća gorestajanje, nego takaj Ninivetanci, poklammam bi ov čudnoviti dogođaj bili čuli, jesu se z tem predi na pokoru morali genuti. JP 50

¹³ U izvorniku istaknuto kurzivom.

c) botanički podatci

*I Gospodin Bog je pripravil **bršljan** i ov je zrasel zvrhu Jonaševe glave da bi zvrhu Jonaševe glave bila senca i njega je pokrival (ar si ni dobro čutil). I Jonaš je se veselil z velikem veseljem nad bršljanom. JP 55*

bilješka: *Vu židov. **kikajon**.¹⁴ Po ovi reči razmevaju nekoji zlateničnjak, drugi razmevaju tikvanju, ipak drugi, kaj je najprimerneše, stanoviti grm kojega steblo brzo zraste i široko kakti trs listje ima. JP 55*

d) podatci kojima se žele precizirati vremenske odrednice povijesnih događaja opisanih u Bibliji

a. *Vu dvanajstem anda **letu** svojega kraljuvanja je vojuval Nabukodonozor kralj asirijanski, koj je vu velikem varašu Ninive kraljuval, proti Arfaksadu i njega je obladal. KJ 53*

bilješka: *Vu letu po stvorjenem svetu 3333., a pred Krištuševem narođenjem 671. KJ 54*

b. *Vu **trinajstem** letu kralja Nabukodonozora, dvadeset i drugi dan prvoga meseca, je se vu hiži Nabukodonozora kralja asirijanskoga razglasila reč da se on kani fanititi. KJ 53*

bilješka: *Trinajsto leto Nabukodonozorovo (Ažarhadanovo) slaže se primerom računa onoga katoličanskoga pismozvedavca Derezera z dvadeset i osmem letom kralja Manaseša, najmre z letom od stvorjenoga sveta 3334., a Krištuševoga narođenja 670. KJ 54*

e) podatci kojima se određene podatke iz teksta nastoji jasno predočiti suvremenim čitateljima. Primjerice:

*Kad bi pako bil došel vu Rages varaš Medijancev i od onoga z čem je bil od kralja nadaruvan, jošče deset talentumov **srebra** bil imal... KT 37*

bilješka: *Okolo četrnajst jezer škud. KT 37*

f) vjerovanja iz pučke medicine.

*A žuč je dobra za oči mazati na kojeh je **mrena** i budu zvráčene. KT 53*

bilješka: *Da se je z žučjum stanoviteh rib mrena na očih mogla zvráčiti, to su starinski vrači iz spoznanja znali. KT 53*

8. Bilješke u kojima Kristijanović kao propovjednik čitatelju tumači pojedina mjesta iz *Biblije*. U njima se jasno ocrtava njegov svjetonazorski horizont jer nerijetko starozavjetne tekstove tumači kroz prizmu kršćanskoga morala i povezuje s kršćanskim svetcima. Primjerice:

a. *Ti pako kada nju vzemeš i stupiš vu spalnicu, zdrži se tri dani od nje i z njum se ničesa drugoga kak molitve **drži**.*

¹⁴ U izvorniku istaknuto kurzivom.

bilješka: To zadnjič ne zapoveda kršćanska Cirkva, ali ona pri blagoslavljanju hištva spomenuje iz neprispodobljive čistoče Tobijaša i Sare i to čineč kani pri zakonskeh tu želju obuditi da se oni vu zakonskoj čistoči obdrže, Boga vu nuternjem svojega srca opčuvaju ter njega prosiju da tak zvrhu njih kak takaj zvrhu njihove dece blagoslov kršćanskoga hištva pošlje.

*b. Bila je pako ona kruto lepoga lica i njejin muž je njoj ostavil veliko bogatstvo i obilnu družinu i ladanja z čredami volov i ovec **napunjena**. KJ 71*

bilješka: Dobrovoljno siromaštvo i vživanje ovoga sveta sebi skratiti vu obilnosti je zvrhunaravska krepost koju neg samo oni moreju zvršavati koji se od božanskoga Duha vodiju. Na peldu Judite jesu takaj druge vdovice živele. Blažena Angela od Folignj je svoj veliki imetek razdeljila med siromake i je sprevađala siromaško, vu Bogu skrovno i pokorno življenje. Akoprem se na to ne zavežuju vse vdovice, tak su vendar dužne čedno i Bogu podložno življenje voditi. Ar vdovica koja vu nasladnosti žive, veli sveti Pavel, je živuča mrtva. KJ 73

*c. Daj mojemu srcu stalnost da ga zamečem i moč da ga **pogubim**. KJ 75*

bilješka: Judit hoče Holoferneša, ali vendar ne tak da bi mu kakti tovarušica služila, po svojoj lepoti zavjeti da ga more vmoriti. Ovo nakanenje ni bilo grešno ar pokehdob da je bil Holoferneš neprijatelj židovski, tak je ona vu boju, kojega je on krivično bil započel, imala pravicu njega ali z prevarum ali z silum skončati. Da pako ona za njega preslepiti i pod svoju oblast spraviti k tomu potrebuje svoju lepotu i blagorečnost, to je zato včinjeno kajti (sic. kojti) ona kak slaba žena nikakvo drugo ali končemar nikakvo jakše oružje ni imala. Ali je li je njoj bilo dopušćeno ovakvo oružje potrebuвати pokehdob da je potom Holoferneš vu pogibel grešenja bil postavljen? Ako li je Holoferneš vu lepoti i vljudnosti Judite našel priliku k čutljivem nasladnostjam, tak to ni bila Juditina, dapače njegva krivnja pokehdob je ona z svojem kinčom i milošćum svojeh rečih jedino to i nikaj drugoga nakanila da k njem blizu dojde i njegovu zaufanost zadobi, kaj njoj vendar je moralo biti dopušćeno. KJ 77

*d. Onda odgovori: Ja jesem hebrejska kći i ja sem od njih zato pobegla kajti sem previdela da vam budu na porob predani zato kajti su vas zametavali i nesu se hoteli vam dobrovoljno povdati da bi pred vašem obličajem našli **milosrdnost**. KJ 78*

bilješka: Ovde i dole niže je Judit izvustila takve reči koje su bile suprot njejinomu opsvedočenju, anda suprot istini, anda su bile lažljive. Judit se vu tom ne more opravičiti kajti laž nigdar vu nikakvi priliki ni dopušćena, ali se vendar more ispričati. Kak štima sveti Tomaš, Judit je bila vu neobladljivoj bludnosti da laž zbog takvoga plemenitoga čina, kojega je ona nakanila zvršiti, i pokehdob da je bila pri neprijatelj je dopušćena. Vu ovoj bludnosti je se mogla ona viteška i sveta žena nahađati, ali zato vendar njejjine velike kreposti nesu nikaj vu ceni zgubile. (V. 1. Kralj 28 paska 1) Vnogi vučeni i kršćanski navučitelji jesu potvrđavali da je laž vu stanoviteh prilikah dopušćena! Ako se je to od navučitelov z svetlostjum kršćanstva rasvećeneh moglo

vučiti, kak se ne bi moglo spričati ako li se jedna nevučena Izraelka nahađala vu tem bludnem štimanju koje Bog koj je nju drugač ravnal i vodil, poleg svojeh skrovneh namenenj vu njoj jošče je prepušćal. KJ 80

Znatan broj Kristijanovićevih bilježaka nije moguće svrstati u jedan od navedenih tipova jer sadrže više vrsta podataka. Primjerice:

*Tobijaš je bil iz pokolenja i varaša **Neftali**...*

bilješka: Vu grčkem prenešanju imenuje se Tižbe. Tobijaš anda je živel vu držanju oneh deseteh pokolenj koja su bila od Jude otpala ter se zlatomu teletu jesu vklanjala. On vendar je bil zažgani pravoga Boga klanjavec i med hmanjemi je ostal Bogu podložēn i dober. KT 35

Iz bilješke saznajemo dakle kako tekst glasi u prijevodu namijenjenom pravoslavnim vjernicima, nadalje podatke o Tobijinu rodu i vjeri.

O brojnosti Kristijanovićevih bilježaka i o njegovoj želji da čitateljima čim više približi, pojasni i protumači tekst svjedoče primjeri poput sljedećega:

*...i opere svoje telo i namaže se z najdragšum **mastjum** i lasi svoje glave raščeše i postavi kapu na svoju glavu i obleče svojega veselja opravu i obuje **papuče** na svoje noge i vzeme narukve i minduše i navušnice i prstene i nakinčila se je z vsem svojem **kinčom**. KJ 77*

bilješka 1: Stanovniki juternjeh držav pereju se z dišućemi vodami ter se mažeju da od sebe dobru duhu davaju. KJ 79

bilješka 2: Ili opanjke (šandale). KJ79

bilješka 3: Ovem načinom je se Judit neg samo jedankrat nakinčila da more pred Holoferneša puščena biti i onda se je ipak, kuliko je njoj bilo moguće, vu samoči za-državala. Ali je žen koje vu čalarneh cifrah vsaki dan prez vsakoga zroka ishađaju, suprot prepovedi apoštola govorećega: "Lepota žene naj ne bude zvunešnja vu spleta-nju lasih i zavijanju z zlatom ali vu oblačenju lepeh oprav, nego nuternjega skritoga človeka vu njegovem srcu kinčiti po neoskrunjenoj čistoči krotkoga i mirovoljnoga duha, to je Božjeh očih najdragši i najpreštimatešni kinč." (1 Pet 3, 3, 4) KJ 79

Dakle, uz jednu se rečenicu donose čak tri bilješke koje sadrže različite vrste podataka: kulturološke podatke, jezično pojašnjenje i tumačenje kojim se opravdava Juditin postupak i daje moralna pouka.

6. Zaključak

Za potrebe ovoga istaživanja modificirali smo i proširili Genetteov model parateksta. Analizirali smo bilješke kao paratekstni element u prijevodnome tekstu nepoznatih autora. Upravo se iz tih razloga uloga prevoditelja (u ovome slučaju i nakladnika), na koju se Genette uopće ne osvrće, pokazala kao iznimno važna i vrijedna pažnje i proučavanja.

Kristijanović je većinu svojih biblijskih prijevoda popratio brojnim bilješkama čija dužina varira od jednoga retka do nekoliko stranica.¹⁵ Bilješkama se potiče nelinearno iščitavanje teksta, pa se, kako su u pojedinim knjigama smještene na različitim lokacijama, može pretpostaviti da je i taj čimbenik utjecao na njihovu recepciju kod čitatelja. Čitatelj može sam odabrati želi li čitati bilješke ili ne, pa na taj način zapravo odlučuje i o tome koji i kakav tekst čita. Naime, čitatelj koji ne čita bilješke, onaj koji čita neke od njih i onaj koji ih čita sve, čitaju različite tekstove.

Autor, prosvjetitelj i vješt propovjednik, bilješke je namijenio svojim čitateljima, vjernicima uglavnom veoma niskoga stupnja obrazovanja, kako bi im pojašnio i približio Božju riječ, ali ih istodobno i podučio. Razdioba bilježaka prema vrsti podataka koje sadrže (od biblijskih poveznica do geografskih i zooloških podataka, tumačenja *Svetoga pisma* i poduke u kršćanskome moralu) zorno pokazuje bogatstvo i raznovrsnost Kristijanovićevih intervencija koje su kojiput nužno pomagale u čitateljevu raščinjavanju semantičkih niti, a koji put demonstracija autorova, za ono vrijeme, bogatoga znanja iz različitih područja ljudske djelatnosti koje bi, kada bismo ga izdvojili u zasebnu publikaciju, činilo za ono doba reprezentativnu publikaciju kataloško-leksikonskoga tipa i iz prirodnih i iz društvenih znanosti. Dakako, da među bilješkama prevladavaju biblijske reference i tumačenja, a one su i očekivane od svećenika itekako voljna tumačiti nemuštomu puku *Sveto pismo* i podučiti ga kršćanskom moralu.

Na kraju, Kristijanovićev prijevod *Biblije* i bilješke kojima ga popraćuje ukazuju na veliko bogatstvo, nažalost, još uvijek nedovoljno istražene književnokajkavske pisane riječi.

Vrela

1845. "Knjiga Tobijaša iz Svetoga pisma Staroga zakona na horvatski prenešena po Ignacu Kristijanović kapelskem plebanušu". *Danica zagrebečka* 12: 33–72.

1846. "Knjiga Judite iz Svetoga pisma Staroga zakona na horvatski prenešena po Ignacu Kristijanović, kapelskem plebanušu". *Danica zagrebečka* 13: 49–96.

1847. "Tri listi Svetoga Januša apoštola iz Svetoga pisma Novoga zakona na horvatski jezik prenešeni po Ignacu Kristijanović, slavne fare kapelanske plebanušu z pridavkom življenja sveteh apoštolov Januša i Jakopa ter svete mučenice Sabine". *Danica zagrebečka* 14: 49–86.

1848. "Jonaš prorok". *Danica zagrebečka* 15: 46–55.

1849. "Svetoga Petra apoštola Petri list". *Danica zagrebečka* 16: 48–86.

Kristijanović, Ignac. 1848. "Nekaj o horvatskem jeziku". *Danica zagrebečka* 15: 113–121.

Kristijanović, Ignac. 1849. "Jošče nekaj o horvatskem jeziku". *Danica zagrebečka* 15: 113–114.

---

¹⁵ Najduža bilješka iz našega korpusa potječe iz poslanica Tri listi Svetoga Januša apoštola (TSJ) i obaseže tri stranice (62–64).

Literatura

- Barthes, Roland. 1992. "Uvod u strukturalnu analizu pripovjednih tekstova". u: *Suvremena teorija pripovijedanja*. Biti, Vladimir (ur.). Zagreb: Globus. 47 – 78.
- Buljubašić, Ivana. 2017. "Pojam parateksta Gérarda Genettea u okviru suvremene naratologije". *Anafora IV / 1*: 15 – 35.
- Fludernik, Monika, Olson, Greta. 2009. *An Introduction to Narratology*. London, New York: Routledge.
- Genette, Gérard. 1997. *Paratext: Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jembrih, Alojz. 2001. "Ignac Kristijanović i njegovo mjesto u kajkavskom književno-jezičnom krugu 19. stoljeća". *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 12/13: 227–243.
- Jovanović, Neven. 2003. "Paratekst i loci biblici kao put od stila do tumačenja Marulićeva *Evandelistara*". *Colloquia Maruliana XII*: 23 – 46.
- Korade, Mijo. 2001. "Značenje Kristijanovićevih duhovno-propovjedničkih djela". *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 12/13: 179–185.
- Meister, Jan Christoph. 2009. "Narratology". u: *Handbook of Narratology*. Peter Hühn, John Pier Wolf Schmidt, Jörg Schönert (ur.). Berlin: Walter de Gruyter. 329 – 350.
- Novak, Kristian. 2012. *Višejezičnost i kolektivni identiteti iliraca. Jezične biografije Dragojle Jarnević, Ljudevita Gaja i Ivana Kukuljevića Sakcinskog*. Zagreb: Srednja Europa.
- Novak, Kristian; Štebih Golub, Barbara. 2012. "Deutsch im Diskurs der Illyrischen Bewegung (1835–1843): Bedrohung, Leitbild, Überbrückungsinstrument." *Zagreber germanistische Beiträge* 24: 127–149.
- Percan, Josip. 1984. "Ignac Kristijanović (1796–1884) i njegov pokušaj prevođenja Svetoga pisma". *Bogoslovska smotra* 54 /1: 88–103.
- Peternai Andrić, Kristina. 2014. "Kontekstualnost i interdisciplinarnost suvremene naratologije". *Književna smotra* 171/1: 31 – 38.
- Stančić, Nikša. 1985. "Hrvatski narodni preporod 1790–1848." u: Stančić, Nikša (ur.) *Hrvatski narodni preporod 1790–1848. Hrvatska u vrijeme Ilirskoga pokreta*. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt. 1–30.
- Stančić, Nikša. 2000. *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*. Zagreb: Barbat.
- Šojat, Olga. 1962. "Život i rad Ignaca Kristijanovića". *Rad JAZU* 11: 63–114.
- Šojat, Olga. 1968. "Ignac Kristijanović i Danica zagrebečka". *Kaj* 1/1: 11–27.
- Vince, Zlatko. 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

PARATEXT IN IGNAC KRISTIЈANOVIC'S BIBLE TRANSLATION

By Barbara Štebih Golub, Zagreb

Summary

The name of Ignac Kristijanović, priest, grammatographer, an important public educator and a prolific author and translator of sacred writings, can typically be found in connection to his opposition to the Illyrian linguistic concept, as the "last Mohican" (Vince

2002: 198) of the Kajkavian literary language. The fact that, he was the only one to nearly implement the idea of Bishop Vrhovac to translate the Bible into the Kajkavian literary language is barely mentioned. Kristijanović's translation work on the Bible was substantial, but has never been comprised and published in a book. Kristijanović published some of his Holy Scripture writings in his lectionaries or in the *Danica zagrebečka* almanac, while others exist in manuscript. Acting in pastoral spirit and out of desire to bridge the gap between the people and his translations, he added numerous and comprehensive notes that lend them a new dimension and literary value. These notes are interesting and open to many interpretations, pushing textual boundaries and providing stylizations that vary in type and genre.

In this paper they will be analysed within Genette's paratextual theory that has been modified for this purpose. Genette (1997: 319) defines the notes, a type of paratext, as a statement of variable length (one word is enough) connected to a more or less definite segment of text and either placed opposite or keyed to this segment. He considers these places in the text to be especially complex because in a certain sense they run afoul of the paratextual nature by existing at the borders of the eminently transitional field of paratext. This research will primarily focus on the following questions: who is the addressee of these notes, why is Kristijanović writing them in the first place (sociohistorical and cultural context) and what is their function. Special emphasis will be placed on their pragmatic characteristics.

Key words: Ignac Kristijanović; kajkavian literary language; The Holy Bible; notes, paratext

(Prijevod: autorica)